

มานุษยวิทยากับโมทัศน์ความยั่งยืน Anthropology of Sustainability

ทบทวนความคิดเรื่องความยั่งยืน

ความคิดเรื่องความยั่งยืนมักจะถูกใช้อย่างแพร่หลายในแวดวงวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ นิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์ การพัฒนาชุมชน และสังคมศาสตร์ที่สนใจประเด็นสิทธิของประชาชน สำหรับการศึกษาทางมานุษยวิทยาเริ่มทบทวนตรวจสอบเรื่อง “ความยั่งยืน” อย่างจริงจังในหนังสือเรื่อง Anthropology of Sustainability ในปี ค.ศ.2017 โดยมี Marc Brightman and Jerome Lewis เป็นบรรณาธิการ พร้อมทั้งผู้เขียนที่เป็นนักมานุษยวิทยาและนักสังคมศาสตร์อีกจำนวน 17 คน เช่น Bruno Latour, Anna Tsing, Henrietta Moore, Arturo Escobar และ James Fairhead มาเสนอแง่คิดและวิพากษ์ประเด็นเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเป็นวาทกรรมกระแสหลักที่มีบทบาทต่อโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 21 สิ่งที่ทำให้เนื้อหาของหนังสือเรื่องนี้ต่างไปจากทฤษฎีการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็คือการตั้งคำถามเรื่องภววิทยาและญาณวิทยาที่ปรากฏอยู่ในการสร้างความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่มีความยั่งยืน นักมานุษยวิทยาตั้งข้อสังเกตว่าภายใต้ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตดำเนินไปอย่างต่อเนื่องภายใต้บริบทสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่แตกต่างหลากหลาย สิ่งนี้คือกระบวนการที่มีลักษณะเฉพาะอันเกิดขึ้นในเงื่อนไขสังคมที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น ปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนดังกล่าวจึงไม่สามารถประเมินได้จากมาตรฐานสากลของตัวชี้วัดที่นักพัฒนาพยายามสร้างขึ้น รวมทั้งไม่สามารถเหมารวมได้ทั้งหมดว่ามนุษย์กับสภาพแวดล้อมจะมีทางเดินไปในทิศทางที่เหมือนกัน (Maida, 2007)

การศึกษาทางมานุษยวิทยาสนใจปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะที่เคลื่อนตัวอย่างต่อเนื่องไปในเวลาและพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมมนุษย์และสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน จำเป็นต้องมองเห็นพลวัตและความเชื่อมโยงของทุกสิ่ง นักมานุษยวิทยาจะไม่เลือกมองเฉพาะเงื่อนไขใดเพียงเงื่อนไขเดียว ประเด็นนี้ทำให้นักมานุษยวิทยาสนใจความยั่งยืนที่มีใช้เรื่องของการแสวงหามาตรการและเทคโนโลยีเพื่อรักษา ฟื้นฟู อนุรักษ์ ป้องกัน และควบคุมสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้คงอยู่อย่างเดิม มิใช่การค้นหารีพัฒนาชุมชนที่มีคำตอบในเชิงเศรษฐกิจและการเมือง หากแต่สนใจว่าโลกที่ดำเนินไปบนระบอบอำนาจทุนนิยมโลก มนุษย์และสิ่งต่าง ๆ จะตอบโต้ ฟังพาทอาคัยและประคับประคองกันอย่างไร นักมานุษยวิทยาพยายามก้าวข้ามความคิดเรื่องความก้าวหน้าและความเจริญ โดยหันมาสนใจความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ในปฏิสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่าง ๆ ตั้งแต่ท้องถิ่นไปจนถึงการข้ามชาติ รวมทั้งพิจารณาข้อจำกัดในทฤษฎีพัฒนาที่ยั่งยืนในวงวิชาการ Brightman and Lewis (2017) เสนอว่าความยั่งยืนควรจะมีอยู่ในเชิงพลวัตของเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการเห็นคุณค่าของความหลากหลายทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม

นิเวศวิทยา ความรู้ และการดำรงอยู่ที่มีลักษณะเฉพาะในท้องถิ่น โดยไม่ยึดติดกับสูตรสำเร็จของ ความยั่งยืนที่มักจะสร้างมาตรฐานสากลของตัวชี้วัดและการตอบสนองเพียงการเพิ่มมูลค่าทาง เศรษฐกิจ

ความเข้าใจเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนและการฟื้นคืนสู่สภาพเดิมที่เป็นความเข้าใจกระแส หลักมักเชื่อว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ถูกทำลายและกำลังเสื่อมโทรมลงไปเนื่องจากการ พัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งเร่งการใช้ทรัพยากรอย่างมากเพื่อผลิต สินค้าที่ส่งขายในตลาดของผู้บริโภค ความคิดนี้ปรากฏอยู่ในการอธิบายปัญหาสิ่งแวดล้อมใน รายงานของประเทศต่าง ๆ อยู่ในแนวนโยบายการพัฒนาและแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม อยู่ใน เจตนารมณ์ขององค์กรพัฒนาระหว่างประเทศ อยู่ในเป้าหมายของหน่วยงานที่ส่งเสริม คุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่น และอยู่ในแผนฟื้นฟูและสร้างประโยชน์เพื่อสังคมของบริษัทเอกชน และหน่วยงานทางธุรกิจ นักมานุษยวิทยาชี้ให้เห็นว่าความเข้าใจกระแสหลักนี้วางอยู่บนกระบวน ทรรศน์ที่ว่าสังคมและสิ่งแวดล้อมจะฟื้นตัวกลับมา (bounce back) หลังจากถูกทำลาย โดยเชื่อ ว่าการฟื้นคืนชีพจะกลับไปเป็นเหมือนเดิมก่อนที่จะเจอภาวะวิกฤต Neocleous (2013) โต้แย้งว่าความเข้าใจเรื่องการพัฒนาที่ฟื้นตัวดังกล่าวมุ่งเน้นแต่เพียงศักยภาพของสิ่งที่ถูกทำลายหรือสิ่ง ที่ถูกกระทำจากการพัฒนาหรือจากภัยพิบัติ เป็นการมองว่าสิ่งเหล่านี้สามารถเยียวยาตัวเองและ จะกลับมาดีเหมือนเดิม ซึ่งเป็นวิธีคิดที่ละเลยเงื่อนไขที่ทำให้สิ่งต่างๆเผชิญกับอันตรายและ ภาวะวิกฤต ทั้งนี้เงื่อนไขที่ซ่อนเร้นอยู่ในการพัฒนาที่ทำลายมนุษย์และสภาพแวดล้อมเป็น ปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับโลกทัศน์ที่มีต่อโลก

รากฐานความคิดเรื่องความยั่งยืน

Brightman and Lewis (2017) กล่าวว่าความหมายของความยั่งยืนมีการนิยามมา จากแง่มุมที่หลากหลาย รากฐานความคิดเรื่องความยั่งยืนเกิดขึ้นในสังคมตะวันตก จาก การศึกษาของ Ulrik Grober นักประวัติศาสตร์ชาวเยอรมันที่อธิบายว่า “ความยั่งยืน” เกิดขึ้น ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 สมัยที่ตะวันตกเจริญก้าวหน้าทางปัญญาและความรู้ทาง วิทยาศาสตร์ หรือยุค The Enlightenment (the great Age of Reason) ช่วงเวลานี้ นักคิดชาวเยอรมันใช้คำว่ายั่งยืนเพื่อปกป้องรักษาป่าไม้และธรรมชาติ เนื่องจากเป็นช่วงเวลา ที่อุตสาหกรรมถลุงแร่และโรงสีต้องการไม้ไปเป็นเชื้อเพลิงจำนวนมาก ส่งผลให้ชาวเยอรมันวิตก กังวลว่าป่าจะหมดไปอย่างรวดเร็ว นักวิชาการจึงเสนอให้หันไปใช้พลังงานทางเลือกและส่งเสริม ให้มีการฟื้นฟูป่าอย่างจริงจัง เป้าหมายของความคิดนี้ก็เพื่อให้มีป่าไม้ใช้ได้เป็นเวลานานและ ยั่งยืน ซึ่งภาษาเยอรมันเรียกว่า “nachhaltigkeit” เป็นคำที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยเฉพาะและไม่ พบในภาษาของชาติตะวันตกอื่น ๆ ที่มีความหมายตรงกับคำนี้ (Grober, 2012)

ความคิดเรื่องความยั่งยืน (sustainability) ยังเกิดขึ้นพร้อมกับคำว่า “การบริหาร จัดการ” (managerialism) ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในการจัดการทรัพยากรอย่างมี เหตุผลและมีประสิทธิภาพภายใต้โลกทัศน์ของตะวันตก แนวคิดความยั่งยืนจึงเป็นผลผลิตร่วม

ของกระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม หากพิจารณาจากปรัชญาแบบ Cartesian ก็จะทำให้ความยั่งยืนและการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีเหตุผลคือวิธีคิดที่มนุษย์เชื่อว่าตนเองสามารถควบคุมธรรมชาติและสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองการดำรงอยู่ของมนุษย์ วิธีคิดในทำนองนี้คือระบอบอำนาจที่มนุษย์เล็งเห็น “ธรรมชาติ” เป็นสิ่งที่ต้องถูกจัดการ ในประเด็นนี้ Grober (2012) อธิบายว่าเมื่อธรรมชาติเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์อยู่รอด ดังนั้น มนุษย์ต้องมีวิธีที่เหมาะสมในการดูแลและควบคุม นำไปสู่ความคิดที่นำธรรมชาติมีเป็นองค์ประกอบของระบบนิเวศที่มนุษย์สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นระบบและเป็นเหตุเป็นผล ในความคิดนี้ เกิดคำอธิบายว่าสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศต้องเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน หมายถึง ธรรมชาติคือทรัพยากรที่มนุษย์ใช้ประโยชน์ และมนุษย์ต้องจัดการธรรมชาติเพื่อที่จะใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม ความคิดดังกล่าวคือวาทกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่ที่สถาปนา “ระบบนิเวศ” ให้เป็นระบบที่มนุษย์เข้าไปเชื่อมโยงกับทรัพยากร (Naess, 1989)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความก้าวหน้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ธรรมชาติในยุควิคตอเรียทำให้เกิดความพยายามที่จะศึกษาธรรมชาติในฐานะเป็นความหลากหลายของพันธุ์พืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ในเวลานั้น ตะวันตกกำลังขยายอำนาจทางเศรษฐกิจโดยการแข่งขันทางการค้าทางทะเล ที่ชาติตะวันตกต้องแสวงหาดินแดนใหม่เพื่อเข้ามาครอบครองทรัพยากรธรรมชาติและนำกลับมาใช้ประโยชน์ในเชิงอุตสาหกรรม เหตุการณ์นี้คือจุดเริ่มต้นของการแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติอย่างเข้มข้นและรวดเร็ว ในทางวิชาการ เริ่มมีความสนใจต่อการลดน้อยลงและสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ ทำให้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีการเสนอความคิดเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและส่งเสริมให้รัฐเข้ามาสร้างมาตรการที่จะคุ้มครองพืชและสัตว์อย่างเป็นรูปธรรม (Lowe, 1983) จนถึงทศวรรษที่ 1960 ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในตะวันตกเติบโตและขยายตัวมากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากวิธีคิดที่ต้องการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ นักต่อสู้ด้านสิ่งแวดล้อมจากนานาชาติจึงรวมตัวกันเป็นเครือข่ายและองค์กรระหว่างประเทศเพื่อรณรงค์และกระตุ้นในสังคมเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและปัญหาของการใช้ทรัพยากรอย่างเกินพอดี ในปี ค.ศ.1980 จึงมีการก่อตั้งสหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (International Union for the Conservation of Nature หรือ IUCN) และสร้างกลไก “การอนุรักษ์” เพื่อปกป้องดูแลและบริหารจัดการ “ธรรมชาติ” ที่ยังไม่ถูกคุกคามจากมนุษย์และการพัฒนาสมัยใหม่

ผลจากการจัดตั้งสหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ คือการเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชนและการสร้างเกณฑ์มาตรฐานเพื่อคุ้มครองพื้นที่ธรรมชาติที่ยังบริสุทธิ์ ขณะเดียวกันก็เกิดการผลักดันให้ประเทศต่าง ๆ ปฏิบัติตามกฎหมายสากลของการอนุรักษ์ธรรมชาติ (Meadows et al, 1972) จนกระทั่งในปี ค.ศ.2015 องค์กรสหประชาชาติได้ประกาศเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals) ประเทศตะวันตกกลายเป็นแกนนำที่จะขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าวและมีอิทธิพลต่อประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลก

เหตุการณ์นี้ถือว่าเป็นการทำให้ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” กลายเป็นสถาบันทางการเมืองซึ่งชี้นำกฎเกณฑ์การพัฒนาแนวใหม่ที่รัฐบาลของประเทศต้องเข้าไปกำหนดนโยบายในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อมิให้ธรรมชาติในประเทศเสื่อมโทรมและเป็นการยืนยันว่าทรัพยากรจะยังคงมีอยู่เพื่อการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่องและยืนยาว นอกจากนี้ ยังเกิดความคิดคู่ขนานกับการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นคือ “การสร้างสมดุล” ระหว่างสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ความยั่งยืนที่กลายเป็นมาตรฐานสากล

Ferguson (1990) ตั้งข้อสังเกตว่าเมื่อสหประชาชาติสร้างวาทกรรม “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ทำให้เกิดมาตรฐานสากลของการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งวาทกรรมดังกล่าวนี้มองข้ามความแตกต่างทางการเมืองและบริบททางวัฒนธรรมที่อยู่ในแต่ละประเทศ นำไปสู่การเบียดขับและบดบังวิธีคิดและประสบการณ์ระดับท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาที่แตกต่างหลากหลาย Ferguson เปรียบเปรยว่าวาทกรรม “การพัฒนาที่ยั่งยืน” คือเครื่องมือชนิดใหม่ที่มีไว้ปิดกั้นระบอบอำนาจ หรือเป็นเครื่องจักรที่ต่อต้านการเมือง (anti-politics machine) เช่นเดียวกับ Homewood (2017) วิจารณ์ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนถูกแปลงโฉมใหม่ด้วยการสร้างตัวชี้วัดที่จับต้องและตรวจสอบได้เชิงตัวเลขซึ่งในทางปฏิบัติมีแต่ความย้อนแย้ง เช่น การลดจำนวนคนจนสวนทางกับมาตรการที่จะปกป้องคุ้มครองระบบนิเวศที่ขับไล่คนจนในพื้นที่ออกไปอยู่ในที่ใหม่ที่พวกเขาไม่สามารถดำเนินวิถีชีวิตของตนเองได้ McNeill (2000) ตั้งข้อสังเกตว่าในตรรกะของการพัฒนาที่ยั่งยืนยังคงแฝงไว้ด้วยวิธีคิดแบบนักเทคนิคและมนุษยนิยมที่ดูขัดแย้งกันตลอดเวลา นักเทคนิคมุ่งที่จะใช้เทคโนโลยีแก้ปัญหาให้กับโลก ในขณะที่นักมนุษยนิยมต้องการให้มนุษย์ได้รับการปกป้องดูแล แต่ทั้งสองด้านนี้เป็นเหรียญสองด้านที่ต่างคนต่างเดิน เสมือนกับการแบ่งแยกโลกสังคมออกจากโลกธรรมชาติที่จะต้องไม่นำมาปะปนกัน

Büscher et al (2016) ตั้งข้อสังเกตว่าความวิตกกังวลเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นมโนทัศน์ที่เกิดจากสังคมสมัยใหม่ที่ต้องพึ่งพาระบบทุนนิยม แตกต่างไปจากชีวิตของคนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทุรกันดารในเขตป่าซึ่งพวกเขาใช้ชีวิตร่วมกับสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์อื่นด้วยความเคารพและเข้าใจในจิตวิญญาณของมัน Comaroffs (2012) กล่าวว่าความต้องการของโลกตะวันตกภายใต้มโนทัศน์ความยั่งยืน คือความพยายามที่จะเข้าไปจับจ้องและสอดส่องคนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมซึ่งยากจะคาดเดาได้ว่าคนเหล่านั้นกำลังใช้ชีวิตอย่างไร ตัวอย่างเช่น โครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในแอฟริกาตะวันออกนำแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมาเป็นหลักเกณฑ์ ซึ่งบดบังความรู้พื้นบ้านและวิธีปฏิบัติของคนท้องถิ่นที่มีประสบการณ์เรื่องความยั่งยืนที่ต่างไปจากสังคมตะวันตก แต่รัฐบาลต่างมุ่งเน้นตัวชี้วัดเชิงตัวเลขที่สะท้อนออกมาจากการปกป้องคุ้มครองป่าและทรัพยากรธรรมชาติ ในการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมักถูกชี้นำโดยผู้เชี่ยวชาญ โดยที่คนกลุ่มนี้พยายามจะเข้าไปศึกษาคนที่อยู่ในท้องถิ่นว่าจัดการ

สิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานหรือไม่ โดยมองข้ามผลกระทบต่อในมิติอื่น ๆ ที่เกิดจากกฎเกณฑ์ที่สร้างไว้ เช่น การขัดขวางมิให้คนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ใช้พื้นที่เพาะปลูกตามภูมิปัญญาดั้งเดิม

Nelson and Agrawal (2008) วิจารณ์ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนคือการอนุรักษ์แบบสั่งการจากเบื้องบน (Top down conservation) ที่ตอบสนองประโยชน์ต่อกลุ่มประเทศในโลกตะวันตกที่ต้องการใช้ทรัพยากรเพื่อขับเคลื่อนระบบทุนนิยมโลก แต่กลุ่มคนท้องถิ่นไม่ได้ประโยชน์ใดๆจากการพัฒนาแนวนี้ เช่น การลดมลพิษจากการตัดไม้ทำลายป่าที่สร้างกฎสากลให้รัฐบาลทั่วโลกนำไปปฏิบัติและบังคับให้คนท้องถิ่นต้องหยุดการทำมาหากินแบบเก่า ทั้งนี้รัฐบาลต่าง ๆ ล้วนทำงานบนฐานคิดแบบเหมารวม เช่น การใช้นิยามชุมชน วัฒนธรรม และการอนุรักษ์แบบกว้าง ๆ โดยไม่เข้าใจเงื่อนไขและบริบทของพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ต่างกัน ผลก็คือการสร้างกฎเกณฑ์สากลที่ลดทอนความรู้ท้องถิ่น (Lewis, 2008) การพัฒนาที่ยั่งยืนที่เกิดขึ้นจากโครงการของรัฐจึงวางอยู่บนโลกทัศน์แบบตะวันตกที่ถูกชี้นำโดยนายทุนและองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ซึ่งมองการพัฒนาที่เอื้อประโยชน์ให้กับการทำงานเชิงการตลาด กลุ่มทุนเหล่านี้มอง “ธรรมชาติ” เป็นเพียงวัตถุที่จะต้องถูกใช้ประโยชน์ เห็นได้จากมาตรการบริจาคเงินให้กับการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม เพื่อหวังว่าธรรมชาติจะยังคงอยู่เป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว

ความยั่งยืนบนความหลากหลายของประสบการณ์ท้องถิ่น

Sandbrook (2015) อธิบายว่าการให้ท้องถิ่นได้ประโยชน์จากการพัฒนา จำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีคิดโดยหันกลับไปมองประสบการณ์ของท้องถิ่นเป็นสำคัญ เพื่อทำความเข้าใจว่าปฏิสัมพันธ์และระบบศีลธรรมที่คนท้องถิ่นมีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ช่วยให้ทรัพยากรดำรงอยู่อย่างเป็นประโยชน์และสอดคล้องกับการดำรงชีพของมนุษย์อย่างไร แนวทางนี้อาจเป็น “การอนุรักษ์จากเบื้องล่าง” (conservation from below) หากย้อนกลับไปทบทวนในสิ่งที่เรียกว่า “การดิ้นรนเพื่อการมีชีวิต” นักฟิสิกส์ชาวเยอรมัน Ludwig Boltzman เคยอธิบายว่าสิ่งมีชีวิตต่อสู้เพื่อให้ดำรงอยู่ได้โดยการใช้ประโยชน์จากสิ่งต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อม ชีวิตจึงมิได้ผูกติดกับทรัพยากร แต่ผูกติดอยู่กับความหลากหลายของสรรพสิ่ง ในแง่นี้ การที่จะทำให้โลกดำรงอยู่ต่อไปอาจต้องกลับไปบำรุงรักษาความหลากหลายของความรู้/การดำรงอยู่เกษตรกรรมพื้นบ้านและการเพาะปลูกแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การทำไร่หมุนเวียน ล้วนเป็นความหลากหลายทางความรู้ที่มนุษย์สามารถอาศัยอยู่ร่วมกับป่าได้ วิธีเกษตรกรรมเหล่านี้ไม่ควรถูกตีตราว่าเป็นสิ่งที่ผิด (Carneiro da Cunha, 2017)

Tsing (2017) อธิบายว่าสิ่งที่เรียกว่าความยั่งยืนจำเป็นต้องมีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต เนื่องจากสิ่งแวดล้อมของโลกจะดำรงอยู่ได้โดยการพึ่งพาอาศัยและปฏิสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตหลากหลายพันธุ์ ดังนั้น มาตรการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการพัฒนาที่ยั่งยืน ไม่ควรเน้นไปที่กิจกรรมของมนุษย์เท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับกิจกรรมของสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นควบคู่กันไป ความยั่งยืนที่โอบอุ้มสิ่งต่าง ๆ ทั้งมนุษย์และสิ่งที่มีชีวิตอื่น คือวิถีทางที่การพัฒนาจำเป็นต้อง

กลับมาใส่ใจอย่างจริงจัง ในช่วงสมัยของ Anthropocene โลกถูกจัดระเบียบให้เป็นไปตามกลไกของระบบตลาด ผู้เชี่ยวชาญในระบบดังกล่าวจึงมักจะมองสิ่งแวดล้อมและสิ่งที่มีใช้มนุษย์เป็นเพียง “วัตถุ” ที่มีไว้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์เท่านั้น สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์จึงถูกประเมินเป็นตัวเลขและสถิติซึ่งอยู่ในกรอบของการเป็นวัตถุหรือสินทรัพย์ที่จะใช้สำหรับการค้าขาย (Sullivan, 2013) วิธีคิดดังกล่าวคือตัวกระตุ้นที่ทำให้ความเป็นศูนย์กลางของมนุษย์แตกตัวและเติบโตออกไปเรื่อย ๆ (Anthropocene proliferations) (Tsing, 2017)

Escobar (2017) ตั้งข้อสังเกตว่าสถานการณ์โลกปัจจุบันซึ่งมีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของกลุ่มชนพื้นเมือง กลุ่มชาติพันธุ์ คนท้องถิ่น และกลุ่มคนที่เสียประโยชน์ ย่อมสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มคนเหล่านี้มีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างหลากหลาย เปรียบเสมือนการดิ้นรนทางภววิทยา (ontological struggles) ที่ต้องการดำรงอยู่ในแบบที่ต่างไปจากความรู้กระแสหลัก ฉะนั้น กลไกการพัฒนาที่ยั่งยืนตามมาตรฐานสากลจำเป็นต้องกลับมาทบทวนตัวเองว่ากำลังลิดรอน ปิดกั้น และบ่อนทำลายภววิทยาที่มีอยู่หลากหลายในโลกนี้อย่างไร Eriksen (2016) อธิบายว่าสถานการณ์ปัญหาโลกปัจจุบันเต็มไปด้วย “จุดเดือด” ดังนั้น สิ่งที่น่าทึ่งที่มนุษยวิทยาสามารถแสดงบทบาทในปัญหาของโลกก็คือการสนับสนุนการต่อสู้ของความหลากหลายในทุกมิติ โดยเฉพาะให้เสียงกับคนท้องถิ่นที่ออกมาตอบโต้การพัฒนาที่ชี้นำโดยระบบทุนนิยมโลก รวมทั้งนำเอาสิ่งที่มีใช้มนุษย์เข้ามาอยู่ในระนาบเดียวกันกับมนุษย์โดยมิได้ขีดเส้นแบ่งที่ตายตัว (Homewood, 2017)

ผู้เขียน

ดร.นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ

ผู้จัดการฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

เอกสารอ้างอิง

- Brightman, M. & Lewis, J. (eds.). (2017). *The Anthropology of Sustainability Beyond development and progress*. London: Palgrave Macmillan.
- Büscher, B., R. Fletcher, D. Brockington, C. Sandbrook, W. Adams, L. Campbell, C. Corson, W. Dressler, R. Duffy, N.Gray, G. Holmes, A. Kelly, E. Lunstrum, M. Ramutsindela and K. Shanker. (2016). Half-Earth or Whole Earth? Radical ideas for conservation, and their implications. *Oryx*, 1-4. doi: 10.1017/S0030605316001228.
- Carneiro da Cunha, M. (2017). Traditional People, Collectors of Diversity. In Brightman, M. & Lewis, J. (eds.). *The Anthropology of Sustainability Beyond development and progress*. London: Palgrave Macmillan.
- Comaroff, J. & J. L. Comaroff. (2012). Theory from the South: Or, how Euro-America is Evolving Toward Africa. *Anthropological Forum: A Journal of Social Anthropology and Comparative Sociology*, 22(2), 113-131.

- Eriksen, T. H. (2016). *Overheating: An Anthropology of Accelerated Change*. London: Pluto Press.
- Escobar, A. (2017). Sustaining the Pluriverse: The Political Ontology of Territorial Struggles in Latin America. In Brightman, M. & Lewis, J. (eds.). *The Anthropology of Sustainability Beyond development and progress*. London: Palgrave Macmillan.
- Ferguson, J. (1990). *The Anti-Politics Machine: "Development," Depoliticization and Bureaucratic Power in Lesotho*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grober, U. (2012). *Sustainability: A Cultural History*. Totnes: Green Books.
- Homewood, K. (2017). They call it Shangri-La": Sustainable Conservation, or African Enclosures? In Brightman, M. & Lewis, J. (eds.). (2017). *The Anthropology of Sustainability Beyond development and progress*. London: Palgrave Macmillan.
- Lewis, J. (2008). Managing abundance, not chasing scarcity: the big challenge for the twenty-first century. *Radical Anthropology Journal*, 2, 7-18.
- Lowe, P. D. (1983). Values and institutions in the history of British nature conservation. *Conservation in perspective*, 329-352.
- Maida, C. (ed.) (2007). *Sustainability and Communities of Place*. Oxford: Berghahn.
- McNeill, D. (2000). The Concept of Sustainable Development. In K. Lee, A.J. Holland and D. McNeill (eds.), *Global Sustainable Development in the Twenty-First Century*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Meadows, D., G. Meadows, J. Randers & W. Behrens III. (1972). *The Limits to Growth*. New York: Universe Books.
- Naess, A. (1989). *Ecology, Community and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nelson, F., & Agrawal, A. (2008). Patronage or Participation? Community-based Natural Resource Management Reform in Sub-Saharan Africa. *Development and Change*, 39, 557-585.
- Neocleous, M. (2013). Resisting resilience. *Radical Philosophy*, 178: 2-7.
- Sandbrook, C. (2015). What is conservation? *Oryx*, 49(4), 565 - 566.
- Sullivan, S. (2013). Banking Nature? The Spectacular Financialisation of Environmental Conservation. *Antipode*, 45(1), 198-217.
- Tsing, A. (2017). A Threat to Holocene Resurgence is a Threat to Livability. In Brightman, M. & Lewis, J. (eds.). *The Anthropology of Sustainability Beyond development and progress*. London: Palgrave Macmillan.